

ІНФРАСТРУКТУРНИЙ АСПЕКТ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

**Анастасія
Козар,**
аспірант кафедри
фінансів
ДВНЗ «Київський
національний
університет
імені Вадима
Гетьмана»

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

В умовах розвиненої ринкової економіки банківська система відіграє важливу роль у функціонуванні фінансової системи країни. Вона знайшла місце у фінансовому управлінні, спрямовуючи кредитні процеси. Як один з ключових елементів фінансової інфраструктури країни, вона забезпечує процес кругообігу фінансових ресурсів в країні. Являючись відносно самостійним суб'єктом фінансових відносин та реалізуючи свої основні завдання та функції, банківська система вступає у взаємодію із іншими учасниками фінансового кругообігу та стає центральним елементом у цьому процесі.

Являючись провідними «фінансовими центрами», банки беруть безпосередню участь у процесі відтворення економіки та володіють потужним фінансовим потенціалом для інвестиційної діяльності. Мобілізуючи дрібні суми коштів домашніх господарств, банківська система перетворює їх на капітал, що може слугувати джерелом вкладень у вітчизняну економіку. Як наслідок, банківська система постає найголовнішим учасником інвестиційного процесу в країні, реалізуючи при цьому одну із своїх функцій як складової інституційної фінансової інфраструктури країни – розподільчу, а точніше перерозподільчу.

Дослідженням проблеми розвитку банківської системи, її впливу на економіку країни займалися ряд вітчизняних та зарубіжних науковців. Серед інших можна виділити праці Дж. Даннінг, М. Енрайт, А. Мороза, О. Барановського, Б. Луціва, В. Стельмаха, А. Пересади тощо.

Проте незважаючи на значний науковий доробок з даного питання, виділення банківської системи як складової інституційної фінансової інфраструктури країни, досі не було здійснене, не проаналізовано її роль у цьому аспекті.

Характеризуючи сутність банківської системи, варто зазначити, що основним завданням її функціонування є задоволення потреб економіки в не-

обхідних обсягах фінансових ресурсів шляхом надання банківських послуг. Однією з ключових функцій банків є перерозподільча – банки концентрують фінансові ресурси економічних агентів, об'єднують розрізнені суми в загальні фонди та опосередковують їх розподілення між галузями економіки. Через операції кредитування сприяють переміщенню фінансових ресурсів в найбільш перспективні галузі, акумулюючи в тих секторах економіки, які найбільшою мірою сприяють створенню додаткового продукту. Таким чином відбувається трансформація, розподіл та перерозподіл капіталу відповідно до потреб економіки країни.

Яким чином це проявляється на практиці? Банківська система акумулює значну частину фінансових ресурсів, які в процесі кругообігу задовольняють поточні та інвестиційні потреби різних суб'єктів економіки. Тема ресурсного потенціалу банківської системи стає все вагомішою в наш час, коли фінансові можливості більшості підприємств не достатні для забезпечення розширеного відтворення. В основному це пов'язано з неспроможністю суб'єктів господарювання вкладати власні кошти в достатній кількості в процеси реконструкції, технічного переоснащення, придбання об'єктів інтелектуальної власності, ноу-хау, тощо. Альтернативою могли би стати притоки іноземних інвестицій, проте

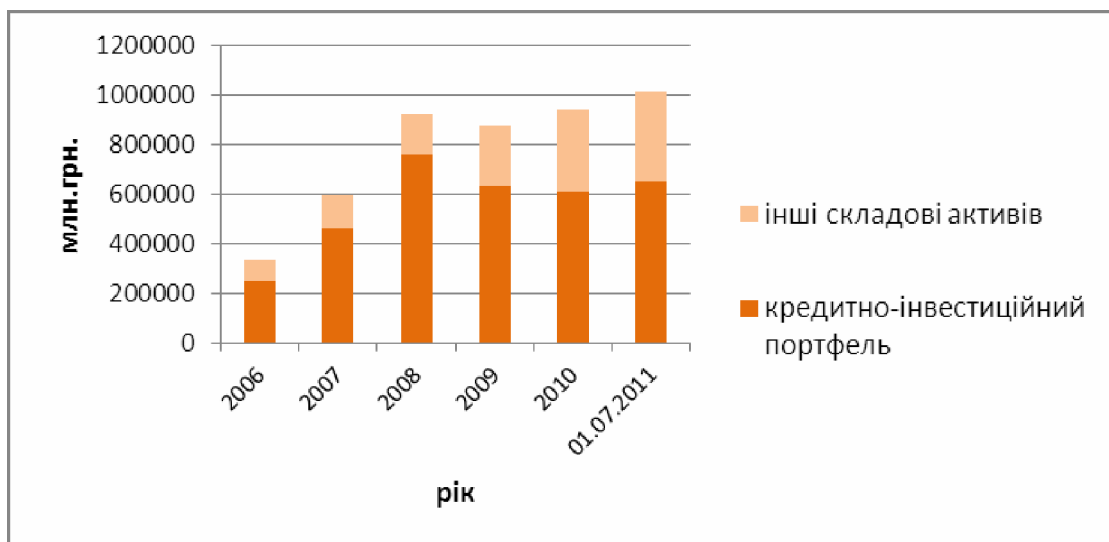
на фоні нестабільності економіки та низького рейтингу країни на міжнародних ринках капіталу цей процес не може бути реалізований. За даними Держкомстату на сьогодні лише 2,3% оновлення основних засобів фінансується за рахунок коштів іноземних інвесторів (за період 2006-2010 роки цей показник становив близько 3,5 – 4%) [1]. Натомість постає питання пошуку внутрішнього інвестора, який би міг забезпечити якісне та довгострокове кредитування процесу виробництва. В контексті сьогодення банківська система постає чи не єдиним вагомим «фондом фінансових ресурсів», з допомогою якого є можливість вирішення таких проблем.

Аналіз показників діяльності банківської системи України свідчить про те, що станом на 01.01.2011 року в цій сфері акумульовано 1 090 248 млн. грн. [2], що становить близько 99% від ВВП. Такий показник дещо вищий за аналогічні в Центрально-Східній Європі (Польща – 63%, Угорщина – 65%) та знаходиться на рівні з Словаччиною та Кувейтом. Та в розвинених країнах він значно вищий – Японія 168%, Канада – 152%, Німеччина – 146%.

Переважаюча частка в структурі банківських активів – кредитно-інвестиційний портфель (КІП). Проте у 2010 році КІП¹ банківської системи становив лише 65% загальної суми банкі-

вських активів (на противагу 82% у 2008) (рис.1). Беззаперечно це пов'язано з негативними наслідками світової фінансової кризи. В умовах загального регресу економіки та зменшення власних резервів фінансування усіх сфер, стало менш доступне і найголовніше джерело – банківські кредити.

На сьогодні банківська система України не акумулювала капіталу, достатнього для адекватного розвитку економіки. За даними експертів, потреба в інвестиційних ресурсах України до 2015 року становитиме 150 млрд. дол. США [4], додаткових вкладень потребують всі галузі економіки, адже зношеність основних фондів становить близько 60%. При цьому за даними Держкомстату на сьогодні банківські позички знаходяться на другому місці після власних коштів підприємств та організацій, за рахунок яких фінансується оновлення основних засобів – близько 14-15% [1]. КІП банківської системи України станом на 01.07.2011 становив 654 934,95 млн. грн. (близько 82 млрд. дол. США) [3]. При цьому, аналізуючи дані за 2006-2010 роки, ми бачимо, що за умови наявних темпів росту КІП, до 2015 року не буде акумульовано достатнього об'єму ресурсів. Крім того динаміка темпів зростання КІП не відповідає динаміці зростання ВВП. Пройшовши процес адаптації після фінансової кризи 2008 року, об-

Джерело: складено автором на основі даних [3]

Рис.1 Складові активів² банківської системи України 2006-2011 роках (млн. грн.)

¹ До розрахунку приймаються показники КІП скориговані на резерви, сформовані під такі операції.

² До розрахунку приймаються показники активів скориговані на резерви, сформованих під активні операції

сяг ВВП України у 2010 році зріс на 19,85% в порівнянні з попереднім періодом, проте банки не змогли такими ж темпами відновити процес кредитування – обсяг кредитів, що були надані юридичним особам збільшився тільки на 3% в порівнянні з попереднім періодом, при цьому загальний обсяг КІП зменшився на 3,5 % (табл. 1).

У розвинених країнах співвідношення обсягів кредитування юридичних та фізичних осіб до обсягів ВВП досягає значення 100-300%. В Україні максимальне значення такого показника протягом 2006-2010 років знаходився на рівні 80% у 2008 році, саме на цей час припадає «бум» кредитування. Проте існують підстави сумніватися в адекватності та співставності такого значення з реаліями економіки країни. Необґрунтованість таких обсягів кредитування підтвердили наслідки, що послідували в наступні роки. Це не були кредити, що використовувались для інтенсивного розвитку економіки – надмірне споживання, не підкріплене достатніми доходами призвело до погіршення якості кредитного портфелю та зростанню частки проблемної та безнадійної заборгованості. Актуальність теми на сьогодні спричинена рядом факторів, серед яких ключовим є необхідність переорієнтації банківської системи з масового кредитування фізичних осіб в площину фінансування інвестиційних процесів в економіці держави. Країна відчула на собі наслідки макроекономічного значення – значні обсяги споживчого кредитування, що мали місце у 2007-2008 роках, стимулювали попит на споживчому ринку та при незмінних обсягах виробництва нарощували темпи інфляції – витрати населення зростали швидшими темпами, ніж їх доходи.

Протягом 2009-2010 років в політиці українських банків пройшли деякі трансформації. Зокрема відбувся перерозподіл кредитних ресурсів серед сегментів клієнтів – переорієнтація на кредитування юридичних осіб. У зв'язку з цим щорічно зменшується частка кредитних коштів, що надаються фізичним особам (2008 рік – 34,78%, 2009 – 33,81%, 2010 – 23,50%, I півріччя 2011 – 20,96%) [3]. В основному це пов'язано з ризиками неможливості адекватно оцінити доходи фізичних осіб (для розрахунку ліміту кредитування до цього часу враховувались неофіційні доходи громадян), згортанням кредитування в іноземній валюті, відсоткові ставки за якими нижчі, ніж у гривні, «психологічним» фактором громадян посткризового періоду тощо. Натомість зростає частка кредитування юридичних осіб (2008 рік – 53,90%, 2009 – 54,74%, 2010 – 58,76%, I півріччя 2011 – 59,43%). Крім того зросли обсяги вкладень в цінні папери (2008 рік – 5,08%, 2009 – 5,54%, 2010 – 10,39%, I півріччя 2011 – 12,63%) [3], хоча цей факт не має відношення до реального сектору – в більшості випадків йде мова про купівлю державних цінних паперів, прибутковість яких у 2009 р. зросла, досягаючи 29,5 % річних. Тобто банки кредитували не реальний сектор економіки, а дефіцит бюджету.

В які ж галузі банки інвестують найбільше коштів шляхом їх кредитування? За період 2006-2010 роки лідером залишалась сфера торгівлі – 174 452 млн. грн. кредитних коштів станом на кінець 2010 року – це близько 40% від усіх кредитів, що видано юридичним особам. Крім того підприємства переробної промисловості – 121 526 млн.грн., операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання

Таблиця 1

Показники КІП банківської системи України в 2006-2010 роках

Період	Міжбанківські кредити		Кредити юридичним особам		Кредити фізичним особам		Цінні папери		Усього	
	млн. грн.	темп росту	млн. грн.	темп росту	млн. грн.	темп росту	млн. грн.	темп росту	млн. грн.	темп росту
2006	22635.27	-	140625.73	-	76043.78	-	13319.09	-	252623.87	-
2007	51081.09	225.67	236063.19	167.87	149212.81	196.22	25792	193.65	462149.10	182.94
2008	47430.67	92.85	409467.74	173.46	264210.31	177.07	38577.28	149.57	759686.00	164.38
2009	37566.28	79.20	347806.77	84.94	214850.36	81.32	35198.61	91.24	635422.01	83.64
2010	45129.64	120.13	360336.6	103.60	144121.52	67.08	63697.31	180.97	613285.07	96.52

Джерело: складено автором на основі даних [3]

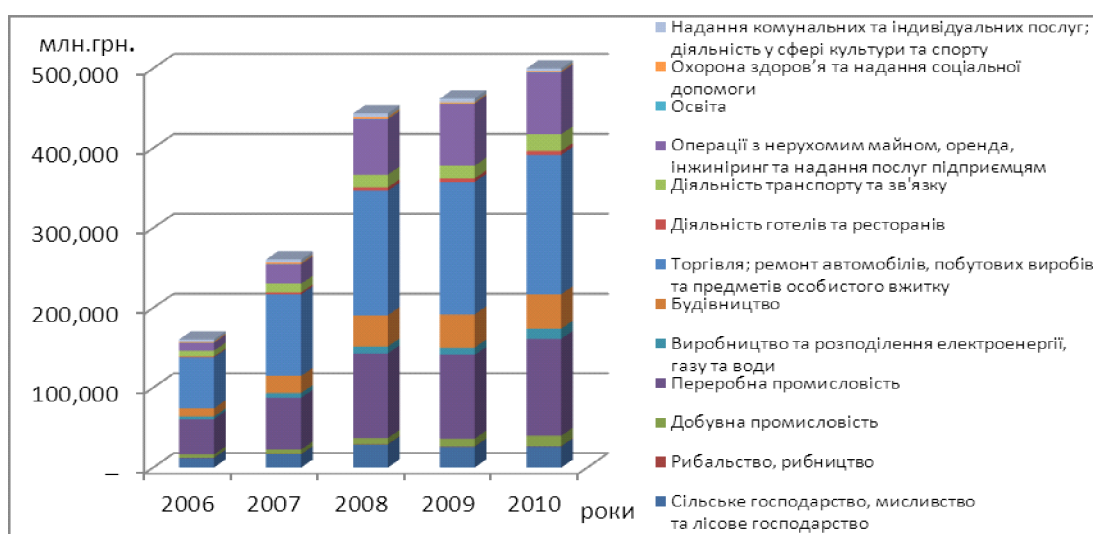
послуг підприємцям – 77 490 млн. грн. Найменш привабливими залишаються незмінно підприємства в галузі рибальства та рибництва, освіти, охорони здоров'я. Розподіл між іншими галузями відображено на рис. 2.

Масштаби здійснення активних операцій банків визначаються в першу чергу обсягами ресурсів, якими вони володіють. Важливим чинником, що ускладнює процес кредитування економіки та знижує конкурентоспроможність банківської системи є низький рівень її капіталізації – темпи зростання обсягів капіталу значно нижчі за темпи розширення зобов'язань. Така ситуація пояснює високий рівень відсоткових ставок та не адаптовані

умови продуктів до реалій економічного розвитку. Виходячи з цього постає питання нагального вирішення проблеми нарощення капіталу.

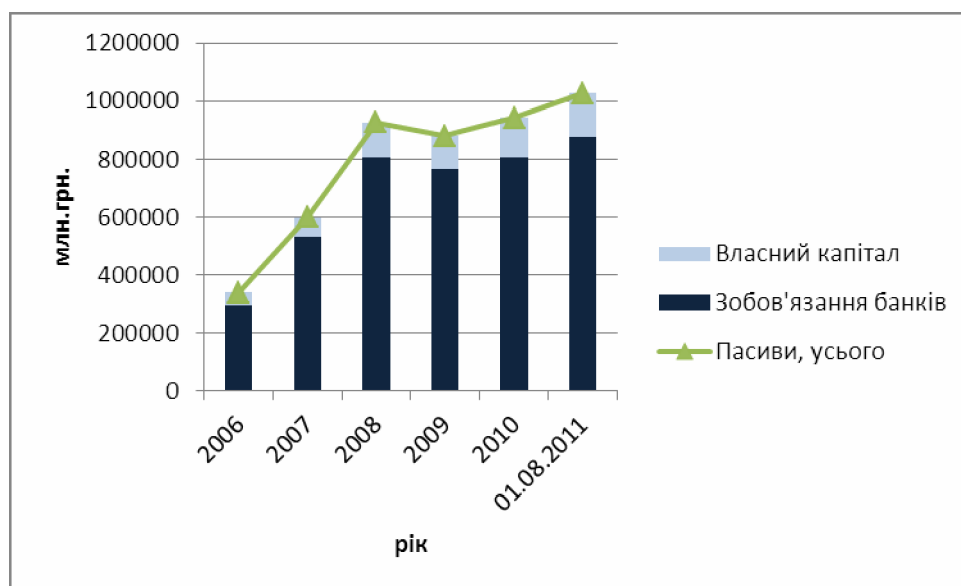
Вцілому, капітал банку формується з власних та залучених коштів. Аналізуючи дані структури пасивів банківської системи, відмічаємо переважаючу частку зобов'язань – близько 85% протягом 2006 – 2011 років і лише 15% власного капіталу (рис.3). Як правило, останні служать для покриття ризику, тому банки значною мірою залежать від зовнішнього фінансування.

Депозитні кошти на сьогодні є одним із найстабільніших джерел формування ресурсної бази банків. Вони становлять більше 50% усіх зобов'я-

Джерело: складено автором на основі даних [5]

Рис. 2 Розподіл кредитних коштів між галузями економіки за 2006-2010 роки (залишок на рахунку на кінець періоду).

Джерело: складено автором на основі даних [3]

Рис. 3 Структура пасивів банківської системи у 2006-2011 роках

зань. При цьому на ряду з отриманими кредитами та ресурсами, що залучені з допомогою випуску цінних паперів, депозитні кошти можуть бути надійним джерелом фінансування економіки країни шляхом їх консолідації та направлення на кредитування.

Важливим питанням в процесі аналізу депозитного портфелю банку залишається співставність строковості залучених депозитів та виданих за їх рахунок кредитів – про це говорить «золоте правило» Отто Хьюберна. Незбалансованість за строками може підвищити попит на довгострокові ресурси та підвищити ризик ліквідності – у випадку коли пасиви будуть коротшими за активи. Аналізуючи статистичні дані, відмічаємо переважну більшість в структурі депозитного портфелю банків України строкових депозитів. Близько 80% фінансовий ресурсів фізичних осіб залучено на умовах строковості (за винятком 2009 року, коли в після кризовий період цей показник становив лише 50%). Звичайно такий ресурс є більш прогнозованим для банку та сприяє підтримці ліквідності балансу банку, проте дорожчим – відсоткові ставки порівняно із вкладками до запитання вищі на декілька відсоткових пунктів. Крім того залучення довгострокових депозитів супроводжується значними витратами на обов'язкове резервування під такі операції. Натомість обсяги ресурсів, залучених як депозити до запитання – мінлива величина, що важко прогнозується, адже велика частина коштів може бути вилучена за незначний проміжок часу – і передбачити таку ситуацію практично неможливо. Проте привабливість для банку такого джерела ресурсів недооцінюють лише з першого погляду. А.П. Вожжов обґрунтував на наш погляд важливу теорію про те, що банківські технології, що працюють на сьогодні, дозволяють трансформувати депозити до запитання в довгостроковий ресурс, що використовується для кредитування та інвестування. Випадковий характер формування залишків на кожному поточному рахунку призводить до формування поточних пасивів банків як сукупності депозитів до запитання. І, якщо по окремому рахунку залишки коштів розподіляються від нуля до максимуму, то по поточним пасивам

формується як стабільний незнижувальний їх залишок у складі поточних пасивів, так і змінна їх частина [6].

Таким чином, формуючи ресурсну базу, банківська система з одного боку задовольняє власні потреби у підтриманні ліквідності та проявляє трансформаційну функцію елемента інституційної фінансової інфраструктури країни. Акумуляючи ресурси, що є різними за своїми характеристиками – суми, строки, вартість, валюта – банківська система трансформує їх та однорідно групує враховуючи усі ризики. В подальшому відбувається розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів шляхом кредитування пріоритетних галузей економіки і розподільча функція банківської системи реалізується повною мірою. При цьому цілеспрямоване й комплексне керування процесом трансформації може з'явитися однією з головних умов досягнення збалансованого економічного росту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Інвестиції в основний капітал за джерелами фінансування. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Основні показники діяльності банків України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm
3. Показники діяльності банків. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112
4. Інвестиційний потенціал банківської системи: (Матеріали I всеукр. заоч. наук.-практ. конф. «Актуальні питання сучасної економіки») [Електронний ресурс] / О.Г. Бугаєнко – Режим доступу: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=689>
5. Бюлетень Національного банку України № 02/2011 (215). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Publication/econom/Buletin/2011/bull_02-11.pdf
6. Вожжов А. П. Формування ресурсів комерційних банків // Фінанси України. – 2003. – №1. – С. 116 – 129.